

úgy látták orvosolhatónak a helyzetet, ha a magyar kormány angol és francia csapatok bevonását kéri a rend fenntartása érdekében, illetve ha a magyar kormány teljesen feladva a vidéket, csak a városok védelmére fekteti a hangsúlyt.

A kötet jelentősége abban rejlik, hogy számos alapfelvetést tartalmaz a román hatalomátvételtől, annak eszközeiről és mozzanatairól, illetve a magyar

hatóságok helyzetértékeléséről és cselekvésteréről, melyek a korszakkal foglalkozó kutatók részletesebb vizsgálódásai számára kiindulópontként szolgálhatnak. A részletes bevezető tanulmány és jegyzetapparátus miatt a kötet érdekes lehet a korszak iránt érdeklődő laikus olvasóközönség számára is.

Szabó Zsolt

Oktatás, kutatás, közösségépítés: a kolozsvári Magyar Történeti Intézet egy éve

A levéltár rejtett kincsei. Források és értelmezések a gazdaságtörténet köréből. Erdélyi évszázadok. A kolozsvári Magyar Történeti Intézet Évkönyve. IV. Szerk. Nagy Róbert. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kvár 2019. 324 old.

Manapság, amikor a bölcsészettudományok hasznát és társadalmi hasznosulását egyre többen megkérdőjelezzik, felettébb indokolt mind szakmai, mind az intézmény társadalmi létjogosultságának az igazolása céljából is az olyan kiadvány, ami részletes beszámolót kínál egy ilyen jellegű intézet éves tevékenységéről. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézete 2016-ban indította útjára Erdélyi Évszázadok elnevezésű sorozatát, melynek negyedik kötetéről szívesen beszélek a következőkben.

A kiadvány első tömbjének nyolc tanulmánya főként az erdélyi, néhány esetben pedig a tágabb Kárpát-medencei gazdaságtörténet kérdéseire összpontosít. Az előző hangsúlyozza, hogy a témaválasztással az intézet egyfelől a gazdaságtörténeti kutatásokat folytató elődök munkásságához szeretne kapcsolódni, másfelől a jövődöntő kutatónemzedék számára próbál támpontokat adni a gazdaságtörténeti forrásokban való eligazodáshoz. Nem utolsósorban e források, tágabban pedig az erdélyi magyar szellemi és kulturális örökség jelentős részének a megőrzéséért felelős levéltárosok tevékenységére, általa pedig az egyetem történelem-levéltár szakán folyó képzés fontosságára is fel kívánja hívni a figyelmet. A vázolt célkitűzéseket a kiadvány tapasztalt erdélyi és magyarországi szerzők bevonása révén törekszik elérni.

Az egymást időrendben követő írások sorát Skorka Renáta és Weisz Boglárka munkája nyitja, mely négy pozsonyi kereskedő városukhoz címzett 1430-as panaszlevelét közli és elemzi. Panaszuk szerint a budai kamaraispán lefoglalta és új pénzre akarta cserélni Váradon szerzett dukátjaikat. Egy rövid és szűkszavú híradás, de apró részleteinek tágabb keretbe helyezésével a szerzők rámutatnak, hogy egy helyi jellegűnek tűnő, a gazdaságtörténet nem fajsúlyosnak számító forrása is mennyi új, helyi és országos jelentőségű adattal szolgál gazdaság-, város- vagy jogtörténeti szempontból. A váradi pünkösdi sokadalom így nem 1502-től, hanem már 1430-tól adatolható; követhető a pozsonyi kereskedők Váradot, Budát és Tatát is behálózó kereskedelmi tevékenysége; képet kapunk a Budán boltot fenntartó pozsonyi kereskedők jogairól és kötelezettségeiről; látjuk egy régi pénznem bevonásának és egy új kibocsátásának a bonyodalmait, illetve a pénzverő és -beváltó kamarák szerepét e tevékenységben; újabb támpontokat kapunk a budai kamara földrajzi körzete és a kamaraispán kereskedők feletti joghatósága kérdéseinek alaposabb tisztázásához is.

Kenyeres István írása a késő közép- és a kora újkori számadáskönyvekre mint a magyar gazdaságtörténet meghatározó forrásaira összpontosít. A források típusára, az alkalmazott könyvelési módszerekre,

Pakó László (1980) – történész, PhD, Erdélyi Múzeum-Egyesület Kutatóintézete, Kolozsvár, pako.laszlo@eme.ro

a számadások nyelvére, illetve a számadásokban szereplő pénznemekre, mértékegységekre és árfolyamokra vonatkozó megállapításait követően a szerző számba veszi a kincstári, majd a kamarai központi szervek (a pozsonyi Magyar, illetve a Szepesi Kamara), továbbá a kamarai igazgatás alatt álló uradalmak és végvárok, végül pedig a városok számadásait. Széles körű szakmai tájékozottságára támaszkodva, iránymutató eligazítást ad az egyes témák forrásadottságairól, a kiadott forrásokról és az egyes kérdéskörök feldolgozottságáról. Teszi mindezt a forrásokban való eligazodást megkönnyítő módszertani megjegyzések kíséretében. Habár a szerző megállapítása szerint csekély mind a kiadott számadások, mind a rájuk támaszkodó összegző feldolgozások száma, mégis bizakodással nyugtázhajjuk, hogy legalábbis a fontosabb erdélyi városok – Szeben, Brassó, Kolozsvár, Beszterce – számadásainak a közzététele és tipológiai feldolgozása az átlagnál előbb tart.

A fenti kijelentést alátámasztandó e mostani kötet is három olyan tanulmányt tartalmaz, mely erdélyi városok és intézményeik számadásvezetési szokásait vizsgálja. Derzsi Júlia a nagyszebeni városi főpénztár és a szegények pénztárának két könyve alapján a számadáskönyvek keletkezését, vezetésének és ellenőrzésének körülményeit és a városi pénzkezelés sajátosságait vizsgálja. A városi bevételek és kiadások mérlegéről szóló kimutatások hiányából, a városi pénztár több kifizetését igazoló részletes elszámolás elmaradásából és a különböző forrásokból származó városi pénzek nem elkülönített kezeléséből arra következtet a szerző, hogy a városi pénzkezelés sem átlátható, sem kiszámítható nem volt, és az ellenőrzések laza rendszere jellemezte. Fokozott óvatosságra int tehát a számadások pontossága, megbízhatósága és valódisága tekintetében, átírva ezzel Franz Zimmermann és Gustav Gündisch korábbi véleményét, miszerint a városvezetés, valamint a polgárság közös felügyelete gátat vetett a városi javakkal való visszaéléseknek.

A Rüszt-Fogarasi Enikő és Szász Anikó tollából született két következő tanulmány – egymás párhuzamaként – a kolozsvári kora újkori unitárius, illetve

református egyházközségek fennmaradt számadásait tekinti át. A források alapján a szerzők bemutatják a két intézmény gazdálkodását, működésük anyagi és személyi (tisztviselői) hátterét. Mindkét írás úttörőnek számít, mert a kolozsvári kora újkori egyház- és intézménytörténetnek olyan forrásait vallatják, melyekre a korábbi kutatások alig fordítottak figyelmet, továbbá mert a használt számadásoknak nemcsak az adatait aknázzák ki, hanem részletes forrástipológiai és tartalmi leírásukat is adják. Itt emlékeztetnék arra, hogy Tóza-Rigó Attila és Derzsi Júlia korábban, Kenyeres István pedig éppen e kötetben hangoztatja a városi számadáskönyvek összehasonlító elemzésében rejlő lehetőségeket. Mindhárman rávilágítanak arra, hogy a magyar, köztük természetesen az erdélyi városok és intézményeik számadásvezetési gyakorlatának minél átfogóbb feltárása és összehasonlítása csak több ilyen osztályozó elemzés elvégzése révén valósulhat meg.

Simon Zsolt írása a kora újkori gazdaságtörténeti források közül a harmincadutasításokat veszi szemügyre. Közvetteszi a töröcsvári vámosnak 1658-ban adott instrukciót, a forrásközlést bevezető részben pedig, az utasítás tartalmának rövid ismertetése és a vámos személyének feltételes azonosítása mellett részletes, a közzétett forrást szélesebb keretbe helyező áttekintést ad a kora újkori Magyarországon és Erdélyben I. Ferdinánd uralkodásának idejétől kiadott gazdasági és más jellegű instrukciókról.

A tematikus tömb utolsó két írása a 19–20. század erdélyi gazdaságtörténetének forrásaira tereli a figyelmet. Nagy Róbert tanulmánya Erdély 19. század végi – 20. század eleji gazdaságtörténetének az ipartörténethez, vállalat-történethez és befektetéstörténethez is kötődő néhány kérdés és jellegzetes forráscsoportjait veszi számba. Előbb beszél azon nyomtatott forrásokról, amelyek egy gazdaságtörténész kutatásainak forrásbázisát képezhetik, majd két, a 19. század végén alapított erdélyi iparvállalat – az Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rt. és a Magyar Cukoripari Rt. Botfalusi Cukorgyára – története kapcsán kutatómódszertani kérdéseket is tárgyal. Az olvasót megismerteti azon romániai, magyarországi és németországi állami és magánintézményi levéltárakban található forrásokkal, amelyek

segítségére voltak az illető intézmények történetének a feltárásában. Hunyadi Attila írása a 19–20. századi vállalkozástörténet, az érdekvédelmi szervezetek, a vállalkozók és gazdaságszervezők életútja, illetve a gazdasági gondolkodás és szakoktatás történetének lehetséges forrásait veszi számba. Ő is sorra veszi azon lehetséges forráscsoportokat, melyeket egy alapos hely- vagy régiótörténeti kutatásnak használnia kell, ha egy helység, régió vagy ország, illetve annak intézményei gazdasági alapjait feltáró kérdésben hitelesen állást próbál foglalni. Nemcsak ez utóbbi kettő, hanem a tömb minden írása esetén érezhető, hogy az egyes kérdéskörök, de a hozzájuk kapcsolódó források és kutatási módszerek közérthető bemutatása által szerzőik arra törekedtek, hogy pályakezdő olvasóik érdeklődését a kutatás, az új ismeretek feltárásának izgalmas részletei felé fordítsák, továbbá hogy a gazdaságtörténeti kérdéseket újra a kutatások homlokterébe helyezték. Lényegében tehát arra törekedtek, hogy a kötet címébe foglalt „rejtett levéltári kincsek” közkinccsé tegyék a szakma és az érdeklődő, művelt közönség számára.

A *Műhely* rovat – a szerkesztők bevezetőben körvonalazott szándékának megfelelően – tehetséges fiatal történészek munkájának megismerésére kíván keretet biztosítani. Négy írást olvashatunk doktórándusok vagy frissen doktori fokozatot szerzett szerzők tollából. Ha nem is szorosan, de a legtöbb tanulmány abban kapcsolódik a korábbi írásokhoz, hogy gazdaságtörténeti források felhasználásával jut új eredményekre. Molnár Attila a kora újkori Magyar Királyság legjelentősebb erődvárosa, Érsekújvár történetét kutatva, 1569 és 1620 közötti zsold és élelmiszerosztási listák alapján következtet a helyőrség létszámának a változására. E források, illetve a helyőrség fennmaradt panaszleveleiből kiolvasható adatok ütköztetése révén arra is rámutat, hogy a végvárok ellátásáról kialakult kedvezőtlen véleményekkel ellentétben Érsekújvár őrsége általában megkapta zsoldját, annak mennyisége azonban vélhetően gyakran elmaradt a védők által elvárt szinttől. Sütő Zsolt a nagybányai mészárosceh iratai, illetve a városi tanács politikai, közigazgatási és gazdasági jellegű iratai alapján vizsgálja a város 17–19.

századi állategészségügyi és húshigiéniái intézkedéseit. A szerzőtől megszokott alapos forrásismeretről téve tanúbizonyságot, részletes áttekintést ad a városi állatállományt fenyegető vagy érintő járványokról, illetve azon hatósági intézkedésekről, melyeknek köszönhetően a város általában sikeresen vette fel a harcot e csapások ellen. Alaposan feltérképezi a városi húsellátás minőségének ellenőrzéséért felelős személyek kilétét, tevékenységét, és kiemelt figyelmet szentel azon esetek bemutatásának is, amelyek egyrészt elvezettek a hatósági intézkedésekhez, másrészt árulkodnak ezeknek a közösségi reakciójáról, így, lényegében, a hatékonyságáról. György Árpád Botond a marosvásárhelyi Boldogasszony céh 1779-es statútumának a közlése kapcsán a város kora újkori és újkori kalandos hagyományait veszi vizsgálat alá. A források szűkössége okán a szervezet vélt középkori előzményeiről csak feltételezésekre szorítkozhat, a 17. század közepéről fennmaradt adatok viszont már többet mondanak a kora újkori kalandos társulat méreteiről, összetételéről és társadalmi szerepvállalásáról. S ha a 18. század eleji feltételezett névváltás, a kora újkori kalandos társulat és az újkori céh közötti folytonosság, illetve a szervezet 19. századi nyomtalan eltűnésének kérdéseire forráshiány okán továbbra sem sikerült határozott válaszokat adnia, a közölt statútum rendelkezéseinek elemzése, illetve a hasonló kolozsvári forrásokkal való összevetése részleteiben feltárta a szervezet belső életének kereteit és feladatait. A tömb utolsó írásában Antal Róbert az elkötelezett szocialistának nevezett Jordáky Lajos és a „ráció romantikusának”, hideg elemzőnek és érzékeny lelkületű költőnek titulált Szabédi László különböző politikai meggyőződésekből táplálkozó, de számos ponton összefutó életútját állítja párhuzamba. Szól azon útkeresésekről, lehetőségekről és buktatókról, amelyek a kisebbségi létbe szorult erdélyi magyarság jövőjéért, megmaradásáért, kulturális és intézményi autonómiájáért tenni akaró, de a körülmények szorításában szűk mozgástérrel rendelkező értelmiségiek legtöbbszörének kijutottak a számos hatalmi változást megérett 20. században. Mindenik alaposan dokumentált írás, melyek pályájuk elején

járó szerzőjük szakmai felkészültségét dicsérik, és a történészszakmára való rátermettségét bizonyítják.

Az *Arcél* nevű tömb olyanoknak állít emléket, kiknek munkássága Kolozsvárhoz, az egyetemhez és a történelem műveléséhez kapcsolódik. Gaal György az 1819-ben született Kőváry Lászlónak állít emléket, akit főként történelmi munkái kapcsán tart számon az utókor. Ő viszont publicistaként, szerkesztőként és Kolozsvár különféle intézményeinek, egyleteinek és bizottságainak cselekvő tagjaként a város újkori életének is formálója volt. Petruț Dávid az 1919-ben elhunyt Pósta Béla alakját eleveníti meg, aki a Ferenc József Tudományegyetem Régészeti Tanszékére való 1899-es kinevezését követő két évtizedben megszervezte a régészképzést, megalapozta az erdélyi tudományos régészeti kutatást, az Érmészeti és Régészeti Intézetet pedig nemzetközileg elismert intézménnyé fejlesztette. Both Noémi az 1919-ben született Imreh István pályájáról szól, aki az újkori erdélyi és hangsúlyosan a székely társadalom- és gazdaságtörténet megismerése és megismertetése érdekében végzett tevékenysége mellett az egyetemi oktatás és szakmai utánpótlás nevelése területén is elévülhetetlen érdemeket szerzett. Személyiségük és szakmai pályájuk felelevenítése részint tisztelgés a kiemelkedő teljesítményt nyújtó elődök munkássága előtt, részint példa tudomány iránti odaadásról és elkötelezettségről a jelen és a jövő kutatói és oktatói számára.

A *Könyvszemle* rovat nyolc, 2016–2018 között megjelent politika-, egyház-, birtok- vagy társadalomtörténeti kérdést tárgyaló kötetet vesz számba. A szerzők többsége az intézet mesteri szakos hallgatói és doktorandusai közül került ki, a szerkesztők tehát itt is elsősorban növendékeiknek kínáltak lehetőséget a tudományos pályán való megmutatkozásra. Most mégsem az ő írásaikból választok, hanem azt emelem ki, amely a bemutatott kötetek közül a hazai történetírás szempontjából a legmeghatározóbbról szól. Szász Zoltán a Kolozsvár 700. *Várostartörténeti tanulmányok*

című kötetet mutatja be, mely Kolozsvár 1316-os városi rangra emelésének emlékére szervezett nemzetközi tanácskozás előadásainak közzététele révén nyújt képet a magyar és román várostörténetírás helyzetéről. A recenziens kiemelt hangsúlyt fektet a román történetírásnak a kötetben megjelent új eredményeire. Ezen írásokban a szerzőknek az elődök sérelmi jellegű „nemzeti látószöge” helyett az erdélyi románok történeti-politikai szerepének alaposabb feltárását célzó szándékát látja, és a magyar és román történetírás közötti kiütkeresés lehetőségét véli felfedezni.

Az évkönyv utolsó része, a *Krónika* átfogó számvetést tartalmaz a Magyar Történeti Intézet 2019. évi tevékenységéről. A közzétett beszámolók szerint az intézet tagjai az oktatás mellett a kutatást is a szakma elismerését kiérdemlő szinten művelik, vendégtanáraik révén pedig szakmai kapcsolatokat ápolnak más hasonló intézményekkel. Doktoranduskonferencia vagy iskolai magyarságtörténeti tantárgyverseny szervezése és tankönyv létrehozásának támogatása által az ifjú nemzedékek történelmi érdeklődésének felkeltésében és az utódnevelésben is szerepet vállalnak. Az egyetemi hallgatók számára szervezett tanulmányutak révén a szakmai felkészítést olyan keretek között is végzik, ahol a közösségépítésre is kiemelt figyelem háru. A nagyobb tömegeket megmozgató kulturális eseményeken való részvétel által ugyanakkor a nagyközönség megszólításáért és a történelem iránti laikus érdeklődés fenntartásáért is erőfeszítéseket tesznek.

Az évkönyv tartalma alapján a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézetéről elmondható tehát, hogy az elődök példáját szem előtt tartva neveli és indítja el az új nemzedékeket az oktatói vagy kutatói pályán, művelőként és szerzőként egyaránt részt vesz a tudományos életben, miközben a társadalmi szerepvállalás fontosságáról sem feledkezik meg.

Pakó László